NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTNOMASI, [2026-8]
ISSN:2181-1458
ISSN:2181-0427

13.00.00-PEDAGOGIKA
journal.namdu.uz
PEDAGOGICAL

BO‘ LAJAK TARIX O‘ QITUVCHILARINING AKSIOLOGIK POZITSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA PEDAGOGIK AMALIYOTNING IMKONIYATLARI

Yuldashev Javoxir Abduraxim o‘ g‘ li
Namangan davlat pedagogika instituti dotsenti,
Pedagogika fanlari doktori (DSc)
ORCID: 0009-0006-6927-8563

Annotatsiya: *Maqolada pedagogik amaliyotning bo‘ lajak tarix o‘ qituvchilarining aksiologik pozitsiyasini rivojlantirishdagi imkoniyatlari tahlil qilingan. Pedagogik amaliyot nazariy bilimlarni amaliy faoliyat, qadriyatli qarorlar va refleksiya bilan bog‘ lovchi mexanizm sifatida asoslangan. Shuningdek, “4+2” amaliyot modeli asosida tarixiy manbalar, tarixiy-madaniy meros, milliy va umuminsoniy qadriyatlardan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari yoritilgan.*

Kalit so‘ zlar: *aksiologik pozitsiya, pedagogik amaliyot, bo‘ lajak tarix o‘ qituvchisi, pedagogik qadriyat, tarixiy manba, “4+2” amaliyot modeli, refleksiya.*

ПОТЕНЦИАЛ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКИ В ФОРМИРОВАНИИ АКСИОЛОГИЧЕСКОЙ ПОЗИЦИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИСТОРИИ

Аннотация: *В статье анализируются возможности педагогической практики в развитии аксиологической позиции будущих учителей истории. Педагогическая практика рассматривается как механизм, объединяющий теоретические знания, практическую деятельность, ценностный выбор и рефлексию. Раскрываются также педагогические возможности использования исторических источников, историко-культурного наследия, национальных и общечеловеческих ценностей на основе модели практики «4+2».*

Ключевые слова: *аксиологическая позиция, педагогическая практика, будущий учитель истории, педагогические ценности, исторический источник, модель практики «4+2», рефлексия.*

THE POTENTIAL OF PEDAGOGICAL PRACTICE IN DEVELOPING THE AXIOLOGICAL POSITION OF FUTURE HISTORY TEACHERS

Abstract: *The article analyzes the potential of pedagogical practice in developing the axiological position of future history teachers. Pedagogical practice is considered as a mechanism that integrates theoretical knowledge, practical activity, value-based decision-making, and reflection. The article also highlights the pedagogical potential of using historical sources, historical and cultural heritage, and national and universal human values within the “4+2” practice model.*

Keywords: *axiological position, pedagogical practice, future history teacher, pedagogical values, historical source, “4+2” practice model, reflection.*

KIRISH

Bugungi kunda oliy pedagogik ta’lim oldida turgan muhim vazifalardan biri nafaqat fan bo‘ yicha chuqur bilimga ega, balki kasbiy faoliyatida muayyan qadriyatlarga tayanadigan, o‘ quvchi shaxsini hurmat qiladigan, tarixiy-madaniy merosga mas’uliyatli munosabatda bo‘ ladigan hamda pedagogik qarorlarni insonparvarlik tamoyillari asosida qabul qila oladigan o‘ qituvchini tayyorlashdan iborat. Shu nuqtayi nazardan bo‘ lajak tarix o‘ qituvchisining aksiologik pozitsiyasini rivojlantirish zamonaviy pedagogik ta’limning muhim yo‘ nalishlaridan biri sifatida namoyon bo‘ ladi.

Aksiologiya qadriyatlar, ularning tabiati, mazmuni va inson faoliyatidagi o‘ rnini o‘ rganuvchi falsafiy yo‘ nalish hisoblanadi. Pedagogik nuqtayi nazardan esa qadriyatlar ta’lim va tarbiya jarayonining mazmunini belgilovchi, o‘ qituvchining kasbiy faoliyatini yo‘ naltiruvchi muhim omil sifatida qaraladi. V.A. Slastenin pedagogik faoliyatda kasbiy-pedagogik qadriyatlarning o‘ qituvchi shaxsini shakllantirishdagi ahamiyatini alohida ta’kidlaydi6. Tarix fani o‘ qituvchisi

6 Slastenin V.A., Isaev I.F., Shiyanov E.N. *Pedagogika: uchebnoe posobie dlya studentov pedagogicheskix uchebnyx zavedeniy*. — Moskva: Akademiya, 2002. — S. 128–134.

faoliyatining o‘ ziga xosligi shundaki, u o‘ quvchiga faqat tarixiy fakt va voqealarni yetkazib beruvchi mutaxassis emas. U tarixiy jarayonlarni tahlil qilish, tarixiy shaxslar faoliyatiga baho berish, turli nuqtayi nazarlarni qiyoslash, tarixiy xotira va madaniy merosga munosabatni shakllantirish jarayonida ham faol ishtirok etadi. Shu sababli bo‘ lajak tarix o‘ qituvchisining kasbiy tayyorgarligida qadriyatli munosabat va pedagogik pozitsiyaning shakllanganligi alohida ahamiyat kasb etadi. Pedagogik amaliyot mazkur vazifani amalga oshirish uchun katta imkoniyatlarga ega. Chunki talaba pedagogik amaliyot davomida nazariy bilimlardan real pedagogik vaziyatlarga o‘ tadi, o‘ quvchilar bilan muloqot qiladi, dars jarayonini kuzatadi, mustaqil mashg‘ ulotlar tashkil etadi, pedagogik qarorlar qabul qiladi va o‘ z faoliyatini tahlil qiladi. Aynan shu jarayonlar uning kasbiy qadriyatlarini real faoliyat bilan bog‘ lash imkonini beradi. Tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, pedagogik amaliyot ko‘ pincha bo‘ lajak o‘ qituvchining kasbiy ko‘ nikmalarini shakllantirish vositasi sifatida qaraladi. Biroq uning aksiologik imkoniyatlari, ya’ni talabaning pedagogik qadriyatlarni anglash, ularga asoslangan qaror qabul qilish va o‘ z kasbiy pozitsiyasini shakllantirishdagi roli yetarlicha tizimli yoritilmagan.Maqolaning maqsadi pedagogik amaliyotni bo‘ lajak tarix o‘ qituvchilarining aksiologik pozitsiyasini rivojlantirish mexanizmi sifatida nazariy va metodik jihatdan asoslashdan iborat.

METODLAR:

Tadqiqotda pedagogika, aksiologiya, tarix ta’limi metodikasi va kasbiy pedagogik tayyorgarlikka oid ilmiy adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish, pedagogik modellashtirish, kuzatish va refleksiv tahlil metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini shaxsga yo‘ naltirilgan, aksiologik, kompetensiyaviy va faoliyatga yo‘ naltirilgan yondashuvlarning integratsiyasi tashkil etdi. Aksiologik yondashuv bo‘ lajak o‘ qituvchining kasbiy faoliyatini qadriyatlar tizimi bilan bog‘ lash imkonini beradi. Faoliyatga yo‘ naltirilgan yondashuv esa qadriyatlarning faqat nazariy bilim sifatida emas, balki amaliy faoliyat jarayonida namoyon bo‘ lishini ta’minlaydi. Tadqiqotda “aksiologik pozitsiya” tushunchasi bo‘ lajak tarix o‘ qituvchisining ta’lim, tarbiya, o‘ quvchi shaxsi, tarixiy-madaniy meros, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga nisbatan ongli, barqaror va kasbiy faoliyatda namoyon bo‘ ladigan munosabatlari majmui sifatida talqin qilindi. Aksiologik pozitsiyaning rivojlanish jarayoni quyidagi mantiqiy ketma-ketlik asosida ko‘ rib chiqildi: Qadriyatni anglash →qadriyatli vaziyat →pedagogik tanlov →amaliy faoliyat →refleksiya → o‘ z-o‘ zini baholash →aksiologik pozitsiyaning rivojlanishi. Mazkur ketma-ketlik pedagogik amaliyotni nazariy bilim bilan amaliy faoliyat o‘ rtasidagi bog‘ lovchi mexanizm sifatida talqin qilish imkonini beradi. Bo‘ lajak tarix o‘ qituvchilarining aksiologik pozitsiyasini rivojlantirishda quyidagi metodik vositalarning imkoniyatlari tahlil qilindi: tarixiy manbalarni aksiologik tahlil qilish; pedagogik vaziyat va keyslar; tarixiy shaxslar faoliyatiga qadriyatli baho berish; munozara va debatlar; muammoli ta’lim; muzey pedagogikasi; mahalliy tarixiy-madaniy meros obyektlari bilan ishlash; pedagogik refleksiya; o‘ z-o‘ zini baholash va ekspert baholash.

Natija Tadqiqotning nazariy tahlili shuni ko‘ rsatdiki, pedagogik amaliyot bo‘ lajak tarix o‘ qituvchisining kasbiy tayyorgarligini mustahkamlash bilan bir qatorda, uning aksiologik pozitsiyasini rivojlantirish uchun ham muhim pedagogik imkoniyatga ega. Pedagogik amaliyot jarayonida talaba nazariy bilimlarni real ta’lim jarayoni bilan bog‘ laydi, pedagogik vaziyatlarni tahlil qiladi, qadriyatga asoslangan qarorlar qabul qiladi va o‘ z faoliyatini refleksiv baholaydi.Bo‘ lajak tarix o‘ qituvchisining aksiologik pozitsiyasini rivojlantirishda pedagogik amaliyot **tanishuv, o‘ quv, “4+2”, pedagogik va malakaviy amaliyot** shakllarining uzviyligi asosida tashkil etilishi mumkin. Mazkur amaliyot shakllari talabaning kasbiy faoliyatga kirib borishini bosqichma-bosqich ta’minlaydi: dastlab ta’lim muassasasi va pedagogik faoliyat bilan tanishish, keyinchalik dars jarayonini kuzatish, nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘ llash va yakunda mustaqil kasbiy faoliyatni amalga oshirish imkoniyati yaratiladi. Ayniqsa, **“4+2” modeli** nazariy va amaliy tayyorgarlikning uzviyligini ta’minlovchi muhim tashkiliy mexanizm sifatida qaraladi. Bunda talabaning oliy ta’lim muassasasidagi nazariy-metodik tayyorgarligi maktabdagi pedagogik faoliyat bilan muntazam bog‘ lanadi. Natijada talaba o‘ rgangan pedagogik metodlarni real dars jarayonida qo‘ llaydi, yuzaga kelgan vaziyatlarni tahlil qiladi va keyingi faoliyatini takomillashtiradi. Mazkur jarayonni **“nazariy tayyorgarlik →amaliy faoliyat →qadriyatli pedagogik qaror → refleksiya → korreksiya → takomillashgan faoliyat”** ketma-ketligida tashkil etish mumkin. Masalan, oliy ta’lim muassasasida tarixiy manbalarni tahlil qilish, munozara, debat va keys metodlari o‘ rganilgach, talaba ularni maktab tarix darslarida qo‘ llaydi. Bunda tarixiy voqealarni xolis baholash, turli qarashlarni hurmat qilish, tarixiy-madaniy merosga mas’uliyatli munosabat va o‘ quvchi shaxsini qadrlash kabi aksiologik qadriyatlar amaliy faoliyatda namoyon bo‘ ladi. Pedagogik amaliyotning aksiologik imkoniyatlari **motivatsion-qadriyatli, mazmuniy-amaliy, refleksiv-tahliliy va korreksion-rivojlantiruvchi** bosqichlar orqali amalga oshiriladi. Birinchi bosqichda kasbiy qadriyatlarga munosabat shakllantiriladi; ikkinchi bosqichda ular pedagogik faoliyatda qo‘ llanadi; uchinchi bosqichda talaba o‘ z faoliyatini aksiologik mezonlar asosida tahlil qiladi; to‘ rtinchi bosqichda aniqlangan kamchiliklar bartaraf etilib, faoliyat takomillashtiriladi. Shu asosda pedagogik amaliyot bo‘ lajak tarix o‘ qituvchisining **kasbiy qadriyatlarni anglash, qadriyatli pedagogik qaror qabul qilish, tarixiy-madaniy merosga mas’uliyatli munosabatda bo‘ lish, o‘ quvchi shaxsini hurmat qilish va o‘ z faoliyatini refleksiv baholash** sifatlarini rivojlantiruvchi integrativ mexanizm sifatida namoyon bo‘ ladi. **Ilmiy jihatdan asosiy xulosa:** pedagogik amaliyotni “4+2” modeli va refleksiv-korreksion faoliyat bilan

uyg‘ unlashtirish bo‘ lajak tarix o‘ qituvchisining aksiologik pozitsiyasini nazariy bilim darajasidan amaliy kasbiy faoliyat darajasiga olib chiqish imkonini beradi

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari pedagogik amaliyotni bo‘ lajak tarix o‘ qituvchilarining aksiologik pozitsiyasini rivojlantirishning muhim vositasi sifatida qarash imkonini berdi. An’anaviy yondashuvda pedagogik amaliyot asosan kasbiy-metodik ko‘ nikmalarni mustahkamlashga yo‘ naltirilsa, aksiologik yondashuvda uning mazmuni pedagogik qadriyatlarni anglash, tanlash va amaliy faoliyatda namoyon etish bilan boyitiladi.

Mazkur natija E.V. Bondarevskayaning shaxsga yo‘ naltirilgan ta’lim haqidagi qarashlari bilan uyg‘ un bo‘ lib, bunda o‘ quvchi shaxsini qadrlash, uning fikrini hurmat qilish va individual imkoniyatlarini hisobga olish pedagogik faoliyatning muhim mezoni sifatida qaraladi. Shu jihatdan, bo‘ lajak tarix o‘ qituvchisining aksiologik pozitsiyasi faqat tarixiy bilimlarni egallash bilan emas, balki tarixiy voqea va hodisalarga xolis munosabat bildirish, turli qarashlarni tahlil qilish va o‘ z pedagogik qarorini dalillar asosida asoslash qobiliyati bilan belgilanadi.

O‘ zbekiston pedagogika ilmida N.A. Muslimov, N.N. Azizxo‘ jayeva, O‘ .Q. Tolipov, M. Usmonboyeva va J. Yuldashevning pedagogik ta’lim hamda kasbiy tayyorgarlikka oid qarashlari ham mazkur yondashuvni metodik jihatdan qo‘ llab-quvvatlaydi. Ularning ilmiy-metodik qarashlari nuqtayi nazaridan bo‘ lajak o‘ qituvchining kasbiy shakllanishi nazariy bilim bilan bir qatorda amaliy faoliyat, mustaqil fikrlash va o‘ z faoliyatini tahlil qilish jarayonlari bilan bog‘ liq. Muhokama natijalari shuni ko‘ rsatadiki, tarix ta’limida aksiologik yondashuvni pedagogik amaliyot bilan integratsiyalash bo‘ lajak o‘ qituvchining kasbiy tayyorgarligini mazmunan boyitadi. Ayniqsa, tarixiy manbalar bilan ishlash, muqobil tarixiy qarashlarni taqqoslash, o‘ quvchilar fikrini tinglash va refleksiv topshiriqlardan foydalanish aksiologik pozitsiyaning amaliy namoyon bo‘ lishini ta’minlaydi. Shu bilan birga, mazkur yondashuv pedagogik amaliyotni faqat “dars o‘ tish” tajribasi sifatida emas, balki bo‘ lajak tarix o‘ qituvchisining kasbiy qadriyatlari, pedagogik mas’uliyati va mustaqil kasbiy pozitsiyasi shakllanadigan muhit sifatida qayta talqin qilish imkonini beradi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari pedagogik amaliyot bo‘ lajak tarix o‘ qituvchilarining aksiologik pozitsiyasini rivojlantirishning muhim pedagogik sharti ekanligini ko‘ rsatdi. Pedagogik amaliyotda nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg‘ unlashtirish, mustaqil pedagogik qarorlar qabul qilish va ularni qadriyatlar asosida baholash imkoniyatlari kengayadi.Tarixiy manbalar, tarixiy shaxslar, tarixiy-madaniy meros hamda bahsli masalalar bilan ishlash talabalarda ilmiy xolislik, tarixiy mas’uliyat, insonparvarlik, vatanparvarlik va bag‘ rikenglik kabi kasbiy qadriyatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Refleksiv faoliyat esa talabaning o‘ z pedagogik tajribasini tahlil qilishi va faoliyatini takomillashtirish imkonini beradi. Pedagogik amaliyotni motivatsion-qadriyatli, mazmuniy-amaliy, refleksiv-tahliliy va korreksion-rivojlantiruvchi bosqichlarda tashkil etish aksiologik pozitsiyaning izchil rivojlanishini ta’minlaydi. Shu jihatdan, “qadriyatni anglash – qadriyatli tanlov – amaliy faoliyat – refleksiya – korreksiya” ketma-ketligi pedagogik amaliyotni bo‘ lajak tarix o‘ qituvchisining kasbiy qadriyatlari va pedagogik pozitsiyasini rivojlantiruvchi yaxlit jarayon sifatida tashkil etish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘ YXATI

1. Yuldashev J. Bo‘ lajak tarix o‘ qituvchilarida aksiologik pozitsiyani rivojlantirishning pedagogik asoslari // “Педагогическая акмеология” xalqaro ilmiy-metodik jurnali. — 2024. — №1(9).
2. Yuldashev J. Bo‘ lajak tarix o‘ qituvchilarini tayyorlash jarayoniga aksiologik yondashuvni joriy etishning metodik xususiyatlari // Farg‘ ona davlat universiteti. — 2024. — №5. — B. 6.
3. Yuldashev J. Bo‘ lajak tarix o‘ qituvchilarining aksiologik pozitsiyasini rivojlantirish metodikasi // Dene tárbiyası hám sport. — B. 251.
4. Yuldashev J. Developing the Axiological Position of Future History Teachers as an Important Direction of History Education // Академические исследования в современной науке. — 2024. — Vol. 3, №50. — P. 33–36.
5. Yuldashev J.A. The Content of the Introduction of the Development of the Axiological Approach in Future History Teachers // JournalNX. — 2024. — Vol. 10, №10. — P. 34–38.
6. Yuldashev J., Xayrullayeva N.J. O‘ qituvchi shaxsiyati ta’lim va tarbiya samaradorligining asosiy omili // Science and Education. — 2026. — Vol. 7, №4. — B. 580–585.
7. Muslimov N.A. Bo‘ lajak kasb ta’limi o‘ qituvchilarini kasbiy shakllantirish. — Toshkent: Fan, 2004.
8. Azizxo‘ jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. — Toshkent: O‘ zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg‘ armasi nashriyoti, 2006.
9. Tolipov O‘ .Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. — Toshkent: Fan, 2006.
10. Slastenin V.A., Isaev I.F., Shiyanov E.N. Pedagogika. — Moskva: Akademiya, 2002.
11. Bondarevskaya E.V. Teoriya i praktika lichnostno-orientirovannogo obrazovaniya. — Rostov-na-Donu: Bulat, 2000.